

- **Advies 2002/15 - Problematiek inzake autopsieën op runderen in landbouwbedrijven met betrekking tot overdraagbare spongiforme encefalopathieën .**

1. Inleiding

Het wetenschappelijk comité van het FAVV publiceerde onlangs een advies "Sc Com 2001/47" dat betrekking heeft op het ontwerp koninklijk besluit tot wijziging van dat van 17 maart 1997 houdende organisatie van het epidemiologisch toezicht op overdraagbare spongiforme encefalopathieën (OSE) bij herkauwers. Dat voorziet in de organisatie van een programma voor toezicht op OSE bij herkauwers. De opsporing wordt in het destructiebedrijf uitgevoerd op kadavers van herkauwers, conform Verordening (EG) 999/2001. Er deed zich in dat verband een probleem voor wat de uitvoering van autopsieën betreft in landbouwbedrijven, in de centra voor veterinaire preventie en begeleiding en in de faculteiten voor diergeneeskunde. Na de autopsie worden de kadavers naar het destructiebedrijf gebracht waar de snelle test voor het opsporen van BSE (boviene spongiforme encefalopathie) wordt uitgevoerd naargelang van de leeftijd van de dieren (voor runderen bijv. vanaf 24 maand). Deze kadavers vallen dus onder hetgeen bepaald is in verordening (EG) 999/2001 en in het eerder vermelde voorstel voor een koninklijk besluit. Men moet dus garanderen dat deze kadavers worden getest op BSE en dat de kwaliteit van de voor de diagnose bestemde monsters behoorlijk is. Bovendien moeten bij een autopsie in een landbouwbedrijf, of, meer in het algemeen, buiten een gespecialiseerd centrum voor autopsie, de normen worden in acht genomen die gelden met betrekking tot gespecificeerd risicomateriaal (GRM).

2. Geldende wetgeving

Europese verordening nr. 999/2001, die voor het laatst werd gewijzigd bij verordening 1494/2002/EG van de Commissie van 21/08/2002 legt de verplichting op om alle karkassen van runderen die ouder zijn dan 24 maand en die in het destructiebedrijf worden aangevoerd te onderzoeken (bijlage III, hoofdstuk A, punt 3.1.). Het koninklijk besluit van 16 mei 2001, dat werd gewijzigd bij het KB van 18 maart 2002 en Europese verordening 1494/2002/EG van de Commissie van 21/8/2002 stellen de lijst van GRM vast. Bij runderen die ouder zijn dan 12 maand zijn dat : de schedel, inclusief de hersenen en de ogen, de amandelen, de wervelkolom, exclusief de staartwervels en de dwarsuitsteeksels van de lenden- en borstwervels en de alae sacrales, maar inclusief de achterwortelganglia en het ruggenmerg. Bij runderen van alle leeftijden zijn dat : de ingewanden vanaf de twaalfvingerige darm tot en met het rectum en het mesenterium (wijziging 1494/2002/EG). De lijst van GRM werd vastgesteld op basis van de OSE-pathogenie en van het epidemiologisch statuut van het land of de streek van herkomst of van de verblijfplaats van het betrokken dier. Het is noodzakelijk het GRM te verwijderen en te vernietigen op een manier die alle risico's voor de gezondheid van mens en dier uitsluit.

3. Problematiek

De problematiek i.v.m. de op landbouwbedrijven op kadavers van runderen van meer dan 24 maand uitgevoerde autopsieën kan worden samengevat in 3 vragen die een omstandig antwoord vereisen :

- is de bioveiligheid verzekerd bij autopsieën in landbouwbedrijven (veiligheid van mensen en dieren en geen verspreiding van GRM in het milieu ?)
- vermindert het uitvoeren van autopsieën op landbouwbedrijven de kwaliteit van het epidemiologisch toezicht op OSE niet (omdat niet alle kadavers in aanmerking komen voor de BSE-test) ?
- zal het niet meer uitvoeren van autopsieën op landbouwbedrijven de kwaliteit van de veterinaire diagnose bij runderen niet doen afnemen en zal dit dus geen ongunstige invloed hebben op de dierengezondheid ?

3.1. Gevolgen voor de bioveiligheid

- Runderen jonger dan 24 maand

In het slachthuis worden de ingewanden en het mesenterium van runderen van alle leeftijden verwijderd en wordt het andere GRM verwijderd bij de dieren die meer dan 12 maand oud zijn. Als men toestaat dat op landbouwbedrijven autopsieën worden uitgevoerd op runderen die nog geen 24 maand oud zijn, staat men hoe dan ook toe dat GRM wordt verplaatst en dat er gevaar is voor de verspreiding van GRM. dat normalerwijs in de slachthuizen wordt verwijderd. Als een dergelijke handelwijze wordt gevolgd, moet men de dissectie van de kop, de wervelkolom en de amandelen beletten. Daarenboven is het zo dat hoewel een sectie van de ingewanden nog steeds is toegestaan, hierbij de veiligheid moet worden bevorderd door de toepassing van structurele maatregelen in het landbouwbedrijf aan te bevelen (ruimte met betonvloer die makkelijk kan worden schoongemaakt en ontsmet, gesloten container waarin de ingewanden kunnen worden opgeslagen tot ze naar het destructiebedrijf worden overgebracht). Daarnaast moet ook het dragen van persoonlijke beschermingsmiddelen worden aanbevolen. Er moet worden gezorgd voor een opleiding van de dierenartsen (beschermingsmiddelen, protocol voor een goede uitvoering van de autopsie waarbij het GRM intact blijft).

- Runderen ouder dan 24 maand

Er bestaan geen betrouwbare cijfers wat het aantal in landbouwbedrijven uitgevoerde autopsieën betreft (zie verder, punt over de nood aan kwantificering). Louter met betrekking tot de bioveiligheid is een verbod op autopsieën in landbouwbedrijven de oplossing die de meeste zekerheid biedt.

Er moet echter een andere oplossing in aanmerking worden genomen, nl. een waarbij autopsie in landbouwbedrijven is toegestaan en de risico's daarvan evalueren. Het epidemiologisch toezicht heeft als doel alle gevallen waarvoor OSE niet kan worden uitgesloten (concreet, alle gevallen van zenuwaandoeningen) te onderzoeken en de inspecteur-dierenarts op de hoogte te brengen. Om dit doel te bereiken wanneer autopsieën worden uitgevoerd in landbouwbedrijven, moet de autopsie worden verboden in die gevallen waarin OSE niet kan worden uitgesloten. In de andere gevallen, moet in de eerste plaats worden gestreefd naar bioveiligheid, rekening houdend met de risicoleefstijdsklasse (ouder dan 24 maand) van de aan een autopsie onderworpen dieren. Dezelfde maatregelen moeten worden aanbevolen als voor runderen die nog geen 24 maand oud zijn (zie voorgaande paragraaf) : dissectie van kop en wervelkolom beletten, dissectie van ingewanden en mesenterium veilig doen verlopen als die is toegestaan, over de vereiste beschermingsmiddelen beschikken en zorgen voor een opleiding van dierenartsen en veehouders.

Dit doel kan het beste worden bereikt als de "veilige" autopsieën worden uitgevoerd in een centrum voor veterinaire preventie en begeleiding of een faculteit voor diergeneeskunde. In dat geval moeten eveneens strikte aanbevelingen worden gedaan met betrekking tot het opslaan van de kadavers, het GRM, het schoonmaken en ontsmetten, de bescherming van het personeel en de behandeling van effluenten.

In de veronderstelling dat autopsieën in landbouwbedrijven op dieren van meer dan 24 maand oud zijn toegestaan, moeten ook de gevolgen van een Europese inspectie op het statuut van ons land met betrekking tot het geografische BSE-risico worden gemeten als per ongeluk één of meer autopsieën worden uitgevoerd die niet in overeenstemming zijn met het protocol. Met betrekking tot risicobeheer lijkt een beperkt aantal autopsiezalen controleren overigens makkelijker dan controle uitoefenen op een netwerk van dierenartsen die

autopsieën uitvoeren (groter aantal). Risicobeheer valt echter niet onder de bevoegdheid van het wetenschappelijk comité.

3.2. Gevolgen voor het epidemiologisch toezicht op BSE

- Runderen jonger dan 24 maand

Gelet op de leeftijdsklasse van de dieren, is de weerslag van autopsieën in de landbouwbedrijven gering aangezien alleen kadavers van dieren van meer dan 24 maand oud worden onderzocht in samenhang met de epidemiologische bewaking.

- Runderen ouder dan 24 maand

Autopsieën in landbouwbedrijven op dit soort dieren dreigen het BSE-onderzoek van de hersenstam in het gedrang te brengen als die niet meer in goede omstandigheden kan worden of wordt verwijderd. Een autopsie in het landbouwbedrijf kan de overbrenging van het kadaver naar het destructiebedrijf vertragen als zij niet snel wordt uitgevoerd. Dit probleem is echter niet eigen aan op landbouwbedrijven uitgevoerde autopsieën maar geldt eigenlijk voor alle kadavers die rechtstreeks naar het destructiebedrijf moeten worden overgebracht.

3.3. Gevolgen voor de gezondheidskwaliteit van de veestapels

- Runderen jonger dan 24 maand

Bij jonge dieren (dus jonger dan 24 maand) ligt de sterfte doorgaans hoger. Daarnaast zijn er meer groepsgebonden problemen (kalverdiarree, griep). Daardoor is het stellen van een etiologische diagnose vaak noodzakelijk. Het uitvoeren van een autopsie is in dergelijke gevallen zeer nuttig. Bovendien is dat ook makkelijker omdat die jonge dieren minder zwaar zijn, zodat de kwaliteit van de autopsie goed is.

- Runderen ouder dan 24 maand

Bij volwassen dieren ligt de sterfte doorgaans lager. Zelfs bij een verbod op autopsieën in de landbouwbedrijven, kan nog steeds een autopsie in een autopsiezaal worden uitgevoerd. Het verbod op autopsieën op landbouwbedrijven leidt niet tot een verbetering van de kwaliteit van de bemonstering met het oog op een bijkomende diagnosestelling. De termijn tussen de bemonstering en de dood van het dier is immers vaak langer als de bemonstering plaatsvindt in een autopsiezaal dan wanneer dat op het landbouwbedrijf gebeurt. De autopsie in een zaal verbetert daarentegen wel de daadwerkelijke bemonstering met het oog op een bijkomende analyse aan de hand waarvan de etiologische diagnose van een vermoede ziekte kan worden gesteld. Een verlaging van het aantal autopsieën op dieren uit deze leeftijdsklasse zou de kwaliteit van de diagnose kunnen verminderen. Bovendien kunnen de praktijkdierenartsen door middel van deze autopsieën hun klinische diagnoses bevestigen of intrekken. Een verbod daarop dreigt de prestaties van de dierenartsen in het algemeen te verminderen wat niet onaanzienlijke gevolgen zou hebben voor de gezondheid en in economisch opzicht.

4. Noden

4.1. Nood aan opleiding

De voortdurende bijscholing van praktijkdierenartsen is van het allergrootste belang voor veilige autopsieën. Een opleiding die erkende dierenartsen aanleert hoe de hersenstam op het landbouwbedrijf moet worden weggenomen, zou de kwaliteit van de bemonstering ten behoeve van het epidemiologisch toezicht op BSE verbeteren als deze methode zou worden toegestaan, met alle logistieke problemen van dien. Die opleiding zou echter op zich niet volstaan om het probleem i.v.m. de verplaatsing en verspreiding van GRM in het milieu op te lossen; dat probleem hangt ook af van de bedrijfsleider. Er moet in dit verband voorrang worden gegeven aan 3 aspecten : klinisch epidemiologisch toezicht op OSE (met collectieve benadering), bioveiligheid (materieel, procedures, uitrusting, schoonmaak en ontsmetting) en wetenschappelijke kwaliteit van de autopsie. Europese verordening 999/2001 (artikel 10) handelt over de opleiding van de andere actoren (dan de dierenarts) en ook dat facet mag niet worden veronachtzaamd.

4.2. Nood aan aangepaste infrastructuur op het landbouwbedrijf

Structurele maatregelen moeten in landbouwbedrijven worden aanbevolen met betrekking tot de bioveiligheid bij autopsieën (ruimte met betonvloer, gesloten en luchtdichte afvalcontainer, materieel voor schoonmaken en ontsmetten, bedrijfseigen kledij). Die maatregelen zijn ook belangrijk om de hoge gezondheidskwaliteit van de Belgische rundveestapel te behouden.

4.3. Nood aan kwantificering

Het aantal autopsieën dat thans in landbouwbedrijven wordt uitgevoerd op runderen van meer dan 24 maand is niet precies bekend. De autopsieën worden niet geregistreerd in een gecentraliseerde gegevensbank.

5. Besluit en advies

Bij wijze van besluit, brengt het wetenschappelijk comité het volgende advies uit :

- de relatief matige prevalentie van boviene spongiforme encefalopathie (BSE) in België, land met geografisch risico van klasse 3 in aanmerking nemend;
- het gevaar in aanmerking nemend voor verspreiding van gespecificeerd risicomateriaal (GRM) bij het uitvoeren van een autopsie op runderen van alle leeftijden, ongeacht of de autopsie op het landbouwbedrijf of in een autopsiezaal wordt uitgevoerd, met betrekking tot de ingewanden, van de twaalfvingerige darm tot en met het rectum, en het mesenterium van runderen van 12 maand en ouder en met betrekking tot de schedel, inclusief de hersenen en de ogen, de amandelen, de wervelkolom, exclusief de staartwervels, de dwarsuitsteeksels van de lenden- en borstwervels en de alae sacrales, maar inclusief de achterwortelganglia en het ruggenmerg;
- de verplichting in aanmerking nemend dat alle kadavers van runderen ouder dan 24 maand op BSE moeten worden onderzocht aan de hand van de snelle test;
- overwegende dat de dode of geslachte dieren die niet bestemd zijn voor menselijke consumptie deel uitmaken van een deelpopulatie van runderen met hoger BSE-risico dan de deelpopulatie van runderen die in het slachthuis worden geslacht en bestemd zijn voor menselijke consumptie;
- het belang van in landbouwbedrijven of autopsiezalen uitgevoerde autopsieën voor de gezondheidskwaliteit van de veestapels in aanmerking nemend;

meent het wetenschappelijk comité dat de autopsie op kadavers van runderen van meer dan 24 maand oud in landbouwbedrijven en autopsiezalen kan worden toegestaan omdat zij bijdraagt aan de instandhouding van de gezondheidskwaliteit van de veestapel omdat zij de dierenarts in staat stelt de oorzaak van de ziekte precies vast te stellen, op voorwaarde dat de volgende voorschriften worden in acht genomen met het oog op naleving van de regels inzake bioveiligheid (verlaging van het gevaar voor verspreiding van GRM) en het verzekeren van een epidemiologisch toezicht van hoge kwaliteit (aanleveren van kadavers voor snelle BSE-diagnose ; correcte verwijdering van de hersenstam) :

- bij autopsie in het landbouwbedrijf :
- behoud van het verbod op autopsie in de gevallen waarin een overdraagbare spongiforme encefalopathie (OSE) niet kan worden uitgesloten;
- de volledige kop en de wervelkolom intact laten om de hersenstam niet te beschadigen en geen GRM te verspreiden;

- de identificatie van het dier op het kadaver behouden;
- in het landbouwbedrijf voorzien in de noodzakelijke infrastructuur om de kadavers af te zonderen, GRM op een veilige manier op te slaan tot het naar het destructiebedrijf wordt overgebracht en om de verspreiding van GRM tijdens de autopsie te verminderen;
- het vervoer van kadavers van het landbouwbedrijf naar het destructiebedrijf verbeteren zodat de termijn korter wordt en een BSE-diagnose van goede kwaliteit mogelijk is;
- voorzien in persoonlijke beschermingsmiddelen om het gevaar voor besmetting van de actoren te verminderen;
- voorzien in een opleiding van dierenartsen en veehouders op het stuk van bioveiligheid en klinische opsporing van de van BSE verdachte gevallen;
- voorzien in een opleiding van de dierenartsen op het stuk van autopsie en de interpretatie van bij de autopsie gedane vaststellingen.

- bij autopsie in een zaal (centra voor diergeneeskundige preventie en begeleiding en faculteiten voor diergeneeskunde)
- het verbod op autopsie behouden in de gevallen waarin OSE niet kan worden uitgesloten;
- voorzien in voldoende infrastructuur met het oog op een veilige opslag van GRM tot het naar het destructiebedrijf wordt overgebracht en om de verspreiding van GRM tijdens de autopsie te verminderen;
- erop toezien dat de lokalen in overeenstemming zijn met de wetgeving op de behandeling van effluenten van autopsiezalen;
- de opslagcapaciteit voor kadavers van autopsiezalen verhogen;
- voorzien in persoonlijke beschermingsmiddelen om het gevaar voor besmetting van de actoren te verminderen;
- voorzien in een opleiding van dierenartsen, technici, werklieden en studenten op het stuk van bioveiligheid;
- voorzien in een opleiding van dierenartsen op het stuk van de behandeling van organen van de categorie GRM en voor het verwijderen van de hersenstam;
- vastleggen van een veiligheidsprocedure voor het overbrengen van de monsters naar een erkend laboratorium.

Het wetenschappelijk comité wenst daarnaast de aandacht te vestigen op de volgende punten :

- het advies heeft betrekking op de autopsie op runderen van 24 maand en ouder. In het slachthuis moet het GRM echter bij runderen worden verwijderd vanaf de leeftijd van 12 maand en moeten het mesenterium en de ingewanden bij alle runderen worden verwijderd, ongeacht de leeftijd. De hierboven aanbevolen maatregelen inzake bioveiligheid zouden ook moeten worden voorgesteld voor autopsieën op runderen van nog geen 24 maand oud, met inachtneming van de wetgeving op GRM;
- het advies heeft betrekking op runderen. Toch worden ook kleine herkauwers, vooral schapen, getroffen door een vorm van OSE (scrapie). Het ware wenselijk de hierboven aanbevolen maatregelen aan te passen voor autopsieën op kleine herkauwers;
- het advies is gemotiveerd met betrekking tot OSE. De voorgestelde maatregelen zouden echter ook de controle op andere zoönosen en aangifteplichtige besmettelijke dierenziekten kunnen verbeteren;
- het advies steunt op een kwalitatieve beoordeling. Om de risico's kwantitatief te kunnen evalueren is o.m. nodig dat alle uitgevoerde autopsieën worden geregistreerd.